

POLÍTIQUES D'ORDENACIÓ DEL TERRITORI I ESPAIS NATURALS PROTEGITS. OPORTUNITATS PER AQUESTS TEMPS D'INCERTESA¹

ALBERT CORTINA RAMOS

Advocat i urbanista. Director de l'Estudi DTUM
Membre de la Junta Directiva de la Societat Catalana d'Ordenació del Territori (SCOT) filial de l'Institut d'Estudis Catalans
acortina@estudidtum.com

Bon dia a tothom.

En primer lloc vull agrair a l'Honorable conseller d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural la seva presència i paraules de benvinguda en aquest acte, així com l'assistència del director general de Medi Natural i Biodiversitat, el Sr. Josep Escorihuela .

En segon lloc vull també agrair al president del Consell de Protecció de la Natura, el Sr. Joandomènec Ros, la seva amable invitació a que participi en aquest acte i als membres del citat Consell la seva assistència.

Finalment, haig de felicitar el Sr. Josep Germain coordinador de l'informe "Aportacions del Consell de Protecció de la Natura en relació amb els Espais Naturals Protegits" i al Sr. Joan Pino, president de la Institució Catalana d'Història Natural, per les seves reflexions i aportacions a la present sessió.

Son les polítiques públiques el problema o la solució?

En temps d'incertesa com els que vivim, crec que aquesta és una de les preguntes m^os pertinents que marquen ideològicament molts dels posicionaments polítics que estan subjacents en els relats, les actituds i les accions que ens han de permetre seguir avançant en un període de transformacions profundes, inquietants, on hi han grans amenaces de regressió de fites que semblaven assolides de forma irreversible i que ara veiem que no ho són tant, però també de temps on se'ns obren noves oportunitats i motius per l'esperança. O així ho vull creure sense caure en falsos optimismes.

Són les polítiques territorials, de preservació del medi natural, de valorització del paisatge el problema o la solució?. Moltes vegades es contemplen aquestes polítiques com impossibles d'assolir, inútils o fins i tot perjudicials, i en el pitjor del casos, les tres coses alhora.

En els temps «interessants» que vivim, en el límit d'una forta ofensiva ideològica de preeminència d'uns mercats financers cobdiciosos i sense límits, on encara es reclama una major desregularització, com si no haguéssim après cap lliçó dels darrers anys!, el lideratge públic, la intervenció des de l'àmbit públic, des de la política, des de l'humanisme i la persona, des de l'ètica i la responsabilitat de cadascú de nosaltres i del conjunt de la societat, resulta un bé escàs. Tant singular i tant escàs com els espais naturals que volem protegir i com la qualitat dels paisatges que volem gaudir. Tan escàs com el reconeixement per part del ser humà de la dignitat de la Natura.

¹ Discurs pronunciat en l'acte de presentació de l'informe "Aportacions del Consell de Protecció de la Natura en relació amb els Espais Naturals Protegits", celebrat el 21 de juny de 2012 i organitzat pel Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural conjuntament amb el Consell de Protecció de la Natura.

Catalunya ha tingut fins ara com a signe d'identitat el desenvolupament d'algunes polítiques públiques rellevants. Per exemple, les polítiques territorials, les polítiques de paisatge i les polítiques de conservació dels espais naturals protegits han estat sovint reconegudes a la resta de l'Estat espanyol, a Europa i arreu.

I precisament, amb la voluntat de donar resposta a aquestes polítiques públiques, ens hem dotat aquests darrers anys d'uns instruments en alguns casos força innovadors, que ens han permès avançar en les polítiques, sense caure de manera tan estrepitosa com altres, en el desastre territorial, en la degradació irreversible dels espais naturals i agraris i en definitiva, en el buit moral que comporta la corrupció i que ha afectat en major mesura a altres territoris, tot i que a Catalunya Déu n'hi do! Deuen estar pensant alguns dels presents.

Interès públic, bé comú i voluntat política

No obstant, cal preguntar-se si això que hem assolit fins ara a Catalunya mitjançant diferents polítiques públiques és o no irreversible. La resposta és, al meu entendre, rotundament NO.

El desenvolupament de polítiques territorials i de protecció dels espais naturals i la valorització del paisatge es una qüestió de voluntat política, de marc cultural i de principis ideològics. Aquesta voluntat política és l'expressió tangible de com anem despertant poc a poc la nostre consciència individual i col·lectiva cap a un nou paradigma o bé, de com ens ensorrem en les tenebres del pessimisme i encetem una nova etapa de regressió on deconstruïm allò assolit fins ara, sens dubte insuficient, però bàsic per seguir avançant cap a noves quotes de benestar sustentades en una nova economia del bé comú.

La incertesa de l'època que estem vivint ens interroga sobre si podrem mantenir la preeminència de l'interès públic sobre altres tipus d'interessos en el conjunt del nostre territori, inclús si aquesta preservació serà possible sustentar-la en aquells llocs que considerem més preuats: la xarxa d'espais naturals i agraris protegits.

L'oportunitat que se'ns presenta en aquests temps d'incertesa ve de la mà d'un nou desig de la ciutadania per recuperar el sentit comú, l'ètica en les actuacions territorials i en les polítiques urbanístiques i un íntim convenciment compartit que això només s'assoleix desenvolupant dinàmiques de solidaritat i cooperació.

Detecto que molts volem creure que serem capaços d'aturar aquesta regressió ambiental i social i tornar a les vies de progrés, racionalitat i harmonia amb l'entorn que havíem conquerit, tot i que de manera insuficient.

Això comportarà més dosis de compromís i responsabilitat. Implicarà visió i polítiques públiques valentes. Caldrà posar-se per davant dels processos i de les dinàmiques des de l'escala adequada, amb voluntat integradora i visió de conjunt.

Haurà de millorar la voluntat política per integrar les polítiques de preservació del medi natural amb les polítiques d'ordenació del territori, les polítiques urbanístiques, les polítiques de paisatge, les polítiques d'infraestructures, les polítiques energètiques i les altres polítiques sectorials. Ni més ni menys!

Per això serà necessari un bon lideratge i coratge polítics, però també equips tècnics competents i estables dins les Administracions públiques, assistits per un teixit madur de científics, experts i professionals que puguin aportar els seus coneixements i experiència i desenvolupar la seva tasca amb dignitat i reconeixement, i que no es trobin en un paupèrrim desert on les víctimes que van perdent-se pel camí, assedegats i amb la cantimplora de les il·lusions buida, són magnífics i ben formats ambientòlegs, biòlegs, urbanistes, arquitectes, geògrafs, advocats, sociòlegs, enginyers del món rural, naturalistes i altres professionals que sovint integren equips interdisciplinaris i que fins ara havien treballat en la planificació estratègica i física del nostre país.

Legitimitat del sistema normatiu i de planificació territorial, urbanística i d'espais protegits

Ens hi juguem molt!. Ens hi juguem la legitimitat de les nostres lleis i del nostre sistema de planejament, que fins ara ha estat un full de ruta eficaç per tal de no sucumbir a la jungla i a la voracitat dels mercats financers. Els plans d'espais naturals, els plans territorials, els plans urbanístics o els plans de paisatge són el nostre signe d'identitat i, permetin-me que ho digui d'una manera clara i rotunda, de civilització front la barbàrie.

Quan la delimitació d'un espai natural protegit està en qüestió per un pretès «interès públic» definit en termes exclusivament econòmics o d'ocupació no qualificada, més encara si ens trobem davant d'un interès especulatiu, la legitimitat de tot el nostre sistema legal i de planejament es deteriora de manera irremediable.

Quan allò que ha costat molt sacrifici preservar en el planejament territorial, urbanístic o d'espais protegits es desmunta. Quan no es té en compte el consens científic i social generat sobre els valors naturals, agraris, paisatgístics o culturals d'un determinat indret, on potser, s'han signat acords de custòdia del territori, o simplement, s'ha arribat a un pacte territorial que harmonitza els diferents interessos ambientals, econòmics i socials en joc, quan en aquests àmbits o matèries s'inicia un procés de desconstrucció, de «simplificació», no en el bon sentit de racionalitzar els instruments i processos sinó en el d'iniciar un nou cicle de permissivitat i «màniga ample», quan tot això de manera oberta o subtilment s'instal·la en un sistema jurídic, en el planejament territorial i urbà, o quan es menystenen les figures de protecció, la legitimitat del propi sistema està ferida de mort.

La desconstrucció o regressió no és fàcil, diran alguns. Som Europa! i és cert. No obstant, cal estar atents i donar el toc d'alerta, quan veiem que el procés està en marxa. I no perquè ho pretenguin conscientment els nostres representats polítics més locals, no vull plantejar-ho d'aquesta manera, sinó quan aquests polítics o tècnics ben intencionats, no s'adonen de la virulència de les forces que conflueixen i del vent que bufa fort i que pot arrancar de soca-rel els principis, els valors i els instruments que han fet possible, amb gran esforç, que tots aquests anys hàgim guanyat majors nivells de protecció pels nostres espais naturals, agraris, fluvials i marins i per a les espècies que hi habiten, inclosa, per descomptat, l'espècie humana.

L'oportunitat que se'ns obre en aquests moments d'incertesa és que tot això, que ara per ara pot semblar una llegenda o una visió conspiradora del moment actual, ens faci despertar. «Tot és possible i tot està per fer» deia el poeta. Contra la tendència al desànim que ens produeix aquesta crisi profunda, ens calen grans dosis d'imaginació, entusiasme i coratge.

Funció pública, responsabilitat i ètica aplicada al territori

Ens acaben de presentar l'Informe del Consell de Protecció de la Natura d'enguany. Hi estic d'acord amb gairebé totes les seves conclusions:

Que ens cal revisar la nostra antiga Llei d'espais naturals, és clar que sí!

Que ens caldria elaborar i aprovar un Pla Director del Sistema d'Espais Naturals Protegits de Catalunya, possiblement.

Que hauríem de consolidar els espais protegits delimitats i millorar la connectivitat entre els espais naturals, sens dubte.

Que necessitem noves fonts de finançament i d'estalvi (patrocini, canons o concessions, regim d'autonomia econòmica, reconducció de les inversions cap a les actuacions realment relacionades amb els objectius de la conservació, etc), per descomptat.

Que hem de dotar cada espai natural protegit del seu corresponent pla de gestió, és de sentit comú.

Que caldrà ser cada vegada més rigorós en l'avaluació de l'efectivitat d'un determinat espai natural protegit, ens ho exigiran els responsables polítics i sobre tot la societat.

Que haurem de saber quantificar el valor dels serveis ambientals que proporcionen els espais naturals protegits i ens adonarem que la conservació contribueix al desenvolupament local i que els espais naturals protegits són una oportunitat pels territoris que abasten, espero que sí.

Tot això, per descomptat, però l'oportunitat que ens ofereixen aquest temps incerts es manifesta en ser conscients de la visió del que tenim davant i en el coratge per reprendre un camí que ens ha de portar a majors quotes de bé comú, de civilització i no de conflicte, degradació i barbàrie.

El professor Indovina en alguna ocasió ha afirmat que l'ordenació del territori és una pràctica política tècnicament assistida. Això vol dir que hem de recuperar la convicció que l'urbanisme i l'ordenació del territori són essencialment funció pública i no simplement negoci immobiliari. I estic convençut que aquesta funció pública requereix una nova ètica aplicada a les disciplines territorials, un

nou compromís a favor de la natura, un major impuls a favor de la valorització dels paisatges de qualitat, i una més àmplia implicació ciutadana.

Això vol dir, apreciats col·legues, una nova responsabilitat que ens cau al damunt a tots nosaltres.

En síntesi, aquesta és l'oportunitat que ens ofereix l'actual temps d'incertesa. Una oportunitat per regenerar la nostre visió, missió, objectius i accions en matèria d'ordenació del territori, urbanisme i polítiques de conservació dels espais naturals protegits.

En aquesta època que encetem es fa del tot necessari el relançament de les polítiques territorials de manera integrada amb les polítiques d'espais naturals protegits, com a expressió d'un relançament a Catalunya de les polítiques públiques en general. Segurament haurem de trobar noves metodologies, instruments, processos i estratègies per saber integrar aquestes polítiques econòmiques, d'infraestructures, energètiques i d'ocupació, amb les polítiques de paisatge, agràries, de desenvolupament local i de conservació dels espais naturals protegits que són de més llarga maduració però també de més llarg recorregut. Són en definitiva polítiques mes sostenibles en el temps.

Expressem amb veu alta i clara que el moment actual de greu i profunda crisi econòmica aconsella més que mai una correcta i racional planificació i gestió del nostre entorn. I si aquesta planificació física i estratègica és supramunicipal molt millor.

Veiem l'interès que aporta l'ordenació territorial pels espais naturals protegits i per la gestió responsable del paisatge, a partir d'una mirada interdisciplinària que integra lectures i visions diverses.

Finalment, constatem amb preocupació com l'abast dels procediments d'excepcionalitat en l'ordenació del territori i el planejament urbanístic, sota l'empara de situacions de singularitat, pot arribar a ser un motiu més del descrèdit de les nostres disciplines territorials i de deslegitimació de l'ordenament legal vigent i del sistema de planejament pel qual ens hem regit fins ara.

Si no sabem detectar en aquests temps d'incertesa on es troba l'interès públic preferent de les actuacions urbanístiques i territorials tenim un problema. La solució, segurament es troba en un major compromís ètic per assolir el bé comú en totes aquestes actuacions.

Moltes gràcies.